

ESTETINIŲ VERTYBIŲ PAŽINIMO KLAUSIMAI

A. GAIŽUTIS

ESTETIKOS FORMALIZAVIMO TENDENCIJOS

Pastaraisiais dešimtmečiais ieškoma tikslesnių estetikos mokslo pagrindų, palengva įtvirtinami nauji principai bei metodai, vengiama tapatinti estetikos problematiką su menotyros. Skeptiškiau vertinamos teorijos, kurios, kaip sakė Š. Lalo, „metodiškai“ stokoja metodo¹, apsiribodamos metaforišku mąstymu, savotišku teoriniu impresionizmu.

Estetika yra daug nuveikusi, aiškindama grožio objektyvumą, meno prigimtį, jo visuomenines funkcijas ir santykių su kitomis kultūros vertybėmis, meno metodų ir stilių raidą ir kitus klausimus. Tačiau krenta į akis tai, kad jos objektas, struktūra metodai, sistema ir t. t. dar nėra pakankamai išnagrinėti bei apmąstyti, todėl visa tai reikia nuodugniau studijuoti. Nagrinėdamas V. Sezemano ir šiuolaikinių filosofų pasiūlymus į estetikos objektą, J. Mureika teisingai pažymi, kad „estetikos kaip mokslo statusas reikalauja griežtesnio objekto apibrėžimo, kuris visiškai aiškiai priešpriešintų objektų tyrinėtojiui, kaip gnoseologiniam subjektui, nes tik jo veikla gali sukurti teoriją. Estetikoje privalo būti aiškus pažintinis objekto ir subjekto santykis“².

Visai natūralu, kad atsirandą naujų estetikos formalizavimo tendencijų, kurias teoretikai gana įvairiai vertina. Ne vienas iš jų būna nepakantus naujų metodų taikymui estetikoje ir tradiciškai mano, kad jie neduoda jokios naudos. Tačiau formalizavimo dėka patikslinamas nagrinėjamo dalyko turinys, atskleidžiama ir fiksuojama jo forma. Aišku, kad formalizavimo procese dvasiniai reiškiniai ir jų estetiškos bei meninės vertybės supaprastinami, bet tai yra neišvengiama ir būtina jų pažinimo sąlyga.

Siekdami apibūdinti kai kurias estetikos formalizavimo tendencijas, plačiau panagrinėkime jos santykių su filosofija ir tiksliaisiais mokslais, jos savarankiškumo klausimą.

Ne vieno estetiko darbuose galima rasti mintį, kad estetika ne analizuoja savo metodo, bet visą laiką klaidžioja, jo ieškodama. Jai mažai pa-

¹ Lalo Ch. *Notions d'esthétique*. — Paris, 1960, p. 11.

² Mureika J. *Lietuvių materialistinė estetika. 1900—1940*. — V., 1981, p. 110.

dedanti logika, nes ši tradiciškai domisi tik „subrendusiais“ metodais. Toks teiginys iš dalies teisingas.

A. Baumgartenas, save laikęs estetikos kūrėju, sekdamas G. Leibnicu, priskyre estetiką savitai logikos sričiai. I. Kanto manymu, estetikos objektą sudaro estetinis sprendimas, kurį jis nagrinėjo, taikydamas bendrąsias logikos kategorijas, bet pačios estetikos logika jam nerūpėjo. Jis nemanė, jog estetika yra susiformavęs mokslas. Tik XX a. atsirado veikalų, pavyzdžiui, Badeno mokyklos tradicijų tęsėjo F. Biomo³, kuriuose, remiantis idealistine metodologija, buvo mėginama išsamiau panagrinėti estetikos loginę problematiką. F. Biomas priėjo prie išvados, kad estetika yra besiformuojantis mokslas, gana prieštaringas skirtingų teorijų ir mokyklų darinys su įvairiomis objekto ir metodo traktuotėmis. F. Biomo manymu, tik logika padės įveikti estetikos krizę ir pagreitins šio mokslo autonomiškumo procesą.

1924 m. panašią mintį pareiškė fenomenologas M. Gaigeris, kuris, E. Huserlio veikiamas, bene pirmasis ėmė nuodugniau taikyti fenomenologijos aprašomąjį metodą meno reiškiniams tirti. Jis įrodinėjo, jog egzistuoja daug mokslų, vadinamų estetika: tai estetika kaip autonomiškas, specifiškas mokslas, estetika kaip filosofijos sistemų sudedamoji dalis ir estetika kaip kitų mokslų taikomoji sritis.

Estetika naudojasi jau susiformavusių mokslų psichologijos, sociologijos, matematikos ir kitų metodais. Tačiau tų mokslų grupė, kuriai priklauso estetika, tai yra vertybių mokslų metodai, dar nėra nuodugniai gvildenami logikos. Vertybių mokslų objektą sudaro atitinkamos kultūrinės vertybės. Jie nesutampa su normatyviniais mokslais, o sudaro jų teorinį pagrindą.

Ilgą laiką daugeliui filosofų estetika buvo tik periferinė sritis (pavyzdžiui, I. Kantui, G. Hegeliui, F. Šelingui ir kt.). O nuo XIX a. vidurio estetika ėmė intensyviai formuotis kaip savarankiška disciplina. Tas formavimosi procesas sudėtingas ir prieštaringas. Gal dėl to pasigirsta nuogąstavimų, kad „estetika dar neturinti savojo Niutono, kuris sugebėtų atplėšti ją nuo filosofijos ir padaryti savarankišku mokslu“⁴. J. Galeckis samprotauja: yra gana skirtingos estetikos: subjektyvistinė (psichologinė, normatyvinė-kritinė) ir daugiaveidė objektyvistinė, iš kurios „tikroji“ estetika yra tik fenomenologinė. Mat ji išlaiko tiriamojo objekto ir metodo adekvatumą. Tos „tikrosios“, „objektyvistinės“, estetikos objektas — „intencionalus estetinio išgyvenimo dalykas, ir kaip tik šioje srityje labiausiai reiškiasi jos savarankiškumas“. Tokia J. Galeckio nuomonė stokoja tvirtesnių argumentų. Reikia detaliau nagrinėti įvairius estetikos metodus, bet ne vien absoliutinti fenomenologinį metodą. Juk šio metodo šalininkai nelabai atsižvelgia į mokslo duomenų ir visuomeninės praktikos reikšmę. Be to, vargu ar įmanoma, tiriant estetiškes ir menines vertybes,

³ Žr. Böhm F. Die Logik der Aesthetik.— Tübingen, 1930.

⁴ Galecki J. Problematyka estetyki. Przedmiot i metoda.— Kraków, 1962, s. 32.

sinchroniškai derinti mokslinę ir estetinę nuostatas (šiuo dalyku abejojo ir R. Ingardenas).

Estetika dar nėra pasiekusi tokio savarankiškumo kaip psichologija ar logika. Ji pirmiausia yra filosofinė disciplina. Tačiau jos savarankiškumas didėja, ir šį procesą ypač skatina įvairios formalizavimo tendencijos. Šios tendencijos greičiausiai iš esmės nekeičia estetikos prigimties, o daugiau liečia tik estetikos struktūrą, santykius tarp bendrųjų ir specialiųjų estetikos metodų, jos pažintines galimybes ir, žinoma, daro labiau apibrėžtą jos vaidmenį dvasinėje ir materialinėje kultūroje. Kalbant apie estetikos atsiskyrimo nuo filosofijos galimybes, pirmiausia reikėtų pažymėti, kad jos niekuomet nebuvo realizuotos. Filosofija ir estetika visuomet buvo glaudžiai susijusios. Filosofija taip pat domisi kai kuriais svarbiais estetikos reiškiniais, pavyzdžiui, menu kaip dvasinės kultūros sudedamąja dalimi. Ne veltui estetika buvo vadinama „meno filosofija“, „grožio filosofija“, o kai kurios mokyklos, pavyzdžiui, visuotinio meno mokslo (E. Utičius, M. Desuaras, R. Miuleris-Frajenfelsas ir kt.), aktyviai laikėsi filosofinės orientacijos. Kiekviena filosofijos sritis (ontologija, gnoseologija, aksiologija) sąveikauja su estetika. Aksiologijos įtaka estetikai priklauso nuo jos bendrųjų metodologinių principų. Šiuo atžvilgiu estetikos mokslininkumui ir savarankiškumui ne itin daug pasitarnavo idealistinė aksiologija. Trumpam prisiminkime žymiausių Marburgo mokyklos atstovą H. Rikertą, kurį domino meno ir istorinės tikrovės ryšys. Estetikos klausimams jis yra paskyręs nemažą vietos įvairiuose savo veikaluose. Jo estetiškos pažiūros labai teisingai apibūdino R. Bajė⁵. Visų vertybių, taip pat ir estетinių, sistemą H. Rikertas kildina iš transcendentinės sąmonės. Derindamas du principus, „du bipolarinius matmenis“— vieną (aktyvų ir kontempliatyvų) ir kitą (vedantį prie dalinio ir begalinio tobulumo), jis išveda keturias fundamentalias vertybes. Etninių vertybių grupė grindžiama aktyvia subjekto veikla. Šios vertybės visuomet yra personalios. Kita grupė sudaro kolektyvinės vertybės, kurios reiškiasi per objektą. Tokios vertybės yra kontempliatyvios. Joms ir priklauso estetiškos vertybės. Religinės vertybės siekia begalinio visuotinio, tobulumo, pažintinės — susijusios su begaline pažanga, o estetiškos vertybės tėra nepakartojamo objekto funkcija arba, kaip sako H. Rikertas, „riboto visuotinio“. Aišku, kad tokia H. Rikerto teorija yra formalistinė. Nejmanoma dedukuoti iš transcendentinės sąmonės žmogiškųjų aktų emocinio turinio, į kurį būtinai reikia atsižvelgti apibūdinant estетinių vertybių prigimtį.

Estetikos ir aksiologinės filosofijos problematikos ryšys priklauso nuo bendrųjų filosofinių pozicijų. Prarasdama giluminį ryšį su filosofija, jos dialektiniu metodu, estetika paprastai virsta „meno sociologija“, „kūrybos ir suvokimo psichologija“ ir pan. Kita vertus, absoliutinant filosofinio metodo (refleksijos) reikšmę, galima nutolti nuo šios disciplinos objekto, paskęsti bendrųjų samprotavimų sraute ir nepasinaudoti tomis realiomis

⁵ Žr. Bayer R. *L'esthétique mondiale ea XXe siècle.*— Paris, 1961.

galimybėmis bei duomenimis, kuriuos teikia tikslųjų mokslų metodai, eksperimentinė estetikos bazė.

Estetikos formalizavimo tendencijos ypač išryškėja XIX a. viduryje. I. Kanto filosofija davė pradžią ryškiam estetikos teorijos dualizmui. Vieni (pavyzdžiui, G. Hegelis) pagrindinį dėmesį skyrė grožio dalykinei reikšmei (turiniui, idėjai), kiti (pavyzdžiui, J. Herbartas) — grynajai formai, formaliajai objekto struktūrai, jo dalių ir elementų santykiui. Hegelininkų ir herbartininkų diskusija estetikoje turėjo tik epizodinę reikšmę, nes tiek vieni, tiek kiti savo teiginius rėmė apriorinėmis metafizinėmis pozicijomis. Todėl, stiprėjant gamtamoksliniam pozityvizmui, tai negalėjo nepaliesi ir estetikos.

Estetikos formalizavimo požiūriu bene didžiausi nuopelnai XIX a. tenka vokiečių psychologui ir filosofui G. Fechneriui (1807—1887). Jis suformulavo reikalavimą, kad mokslinė estetiką būtų kuriama ne „iš viršaus“, o „iš apačios“, ir ėmė taikyti jai indukcinį metodą. Jo manymu, metafizika turi tokią reikšmę estetikai kaip kosmologija — fizikai. Estetika tėra empirinė psichologijos šaka, kurios objektas — estetinio pomėgio prigimties ir priežasties analizė. G. Fechneris pasisakė už tai, kad būtinai reikia moksle „skaidyti“ sudėtingus reiškinius bei juos sudarančius elementus ir tyrinėti jų tarpusavio ryšius (procesus), nes tik tai gali padėti mokslininkui suprasti reiškinių sudėtingumo prigimtį.

G. Fechneris eksperimentiniu būdu skrupulingai tyrinėjo, kokios formos (langų, vizitinių kortelių, kortų ir pan.) ypač patinka žmonėms. Jis suformulavo keletą estetinio išpūdzio dėsnų, kaip antai: estetinio slenksčio, gradacijos, įvairybių vienovės, prieštaravimų nebuvimo, aiškumo, asociacijos. Nenagrinėdami jų turinio, pastebėsime tik tai, kad iš minėtų dėsnų tik „įvairybių vienovė“ labiausiai taikytina estetinių išpūdzų sričiai. O kiti visiškai tinka ir kitokiems žmogaus jausmams ir vertinimams apibūdinti, neišskirdami iš jų estetinio išgyvenimo, jo specifikos. Panaši eksperimentinė estetiką su jos psichologiniais matmenimis, G. Fechnerio manymu, ateityje turėsianti įveikti būdingą klasikinei filosofinei estetikai deduktyvinę apriorizmą.

G. Fechnerio „estetinio atomizmo“ reikšmė glūdi ne spekuliatyviuose jo tyrimų rezultatuose, kurie rėmėsi klaidinga pozicija, jog sudėtingas estetinis išpūdis tėra paprastų elementų suma. Svarbi čia pati intencija orientuoti estetiką į tikslumą, matematinius pradus, į sąlytį su gamtotyra. G. Fechneris, kaip ir jo kritikuojami klasikinės filosofijos atstovai, irgi neišvengė metafizinio apriorizmo. Tačiau jo tyrimai (bandymai ir klaidos) turėjo principinę reikšmę tolesnei estetikos raidai. Tiesa, estetikos istorikai ginčijasi eksperimentinės estetikos pradininkų ir uolių jos formalizavimo šalininkų prioriteto klausimu, bet niekas neneigia G. Fechnerio reikšmės.

Eksperimentinės estetikos idėją gynė ir kiti filosofai. I. Tenas taip pat buvo už pozityviają istorinę (ne dogmatinę, ne metafizinę) estetiką, kuri fiksuotų objektyvius meno raidos dėsningumus ir būtų panaši į botaniką. Jis mėgo kartoti Š. O. Sent Bevo mintį — tyrinėti „natūraliąją dvasios is-

toriją". Apie panašius biologinio ir sociologinio pobūdžio tyrimus „iš apačios“ yra kalbėjęs H. Spenseris ir netgi XVIII a. filosofai Š. Batė ir V. Kuzenas. Tačiau ryškesni eksperimentinės estetikos pradmenys slypi jos psichologinėje atmainoje (G. Alenas, H. Helmholtzas, K. Štumpf ir kt.), susiformavusioje 1860—1880 metais. 1878 m. Leipgige V. Vunto įkurta pirmoji psichologijos laboratorija turėjo reikšmės ir estetikai: atsirado nauja psichoestetinė eksperimento sritis.

Taigi prie eksperimentinės estetikos ištakų yra keletas vardų. Kai kurie prancūzų autoriai (E. Surjo, D. Juismanas, A. Molis ir kt.) prioritetą teikia ne G. Fechneriui, bet savo tėvynainiui M. Ševreliui (1786—1889). Pastarasis, kaip organinės chemijos specialistas, turi didelių nuopelnų dažų gavybos ir jų prigimties aiškinimo srityje. Be to, M. Ševrelis yra padaręs tokių eksperimentų, kuriuos vėliau savarankiškai pakartojo G. Fechneris. M. Ševrelis domėjosi simultaneo spalvų kontrasto prigimtimi ir 1830 m. paskelbė savo tyrimo duomenis. Tuo tarpu G. Fechneris panašius tyrimus atliko 1838 m. Tačiau reikia pripažinti, kad nei M. Ševrelis, nei jo mokiniai nesuprato tų tyrimų principinės reikšmės estetikai. O. G. Fechneris, jautęs gilią simpatiją filosofijai ir netgi pasirašinęs kai kuriuos filosofijos straipsnius slapyvardžiu, savo tyrimus siejo su estetikos ateitimi. Jo idėjos susilaukė reikiamo atgarsio ne tik Vokietijoje, bet ir Anglijoje, Italijoje, Rusijoje. Jo sekėjai (O. Kiulpė, V. Vuntas, L. Vitmeris, E. Pirsas, V. Li ir kt.) tyrinėjo įvairius suvokimo, taip pat estetinio, aspektus. G. Fechneriui pavyko netiesioginiu būdu kvantifikuoti psichinius reiškinius ir sukurti eksperimentinę psichologiją su tam tikrais metodais; kai kurie iš jų nėra pasenę ligi šiol. Šie jo metodai užkrėtė ne vieną psichologą ir stimulavo jų veiklą⁶. Panašų poveikį G. Fechnerio tyrimai padarė ir estetikai. Todėl, kalbant apie šiuolaikines estetikos formalizavimo, jos savarankiškumo problemas, neįmanoma apsieiti be eksperimentinės estetikos tradicijos ir istorinių pamokų.

Estetika istoriškai formavosi kaip conceptualinė sistema filosofijos pagrindų. Vadovaujantis filosofijos metodais, buvo siekiama apibrėžti ir tikslinti jos objektą, tobulinti sąvokas bei kategorijas. Filosofijos metodai liko pačios estetikos metodais. Ilgą laiką jie nebuvo kiek nors daugiau koreguojami.

Šiandien eksperimentinė estetika ir jos rezultatai ne tik nekelia abejonių, bet ir turi įtakos įvairioms estetinės ir meninės veiklos sritims. Ne veltui kai kurie teoretikai, pavyzdžiui, neopozityvistas, „realiosios estetikos“ mokyklos šalininkas D. Juismanas teigia, kad XIX a. verbalines estetikos diskusijas radikaliai pakeis XX a. laboratorinė estetika. „Šiuolaikinei estetikai yra tik du keliai: paskęsti patose arba tapti mokslu. Jeigu estetika atsisakys būti eksperimentine, tikslia ir pozityvia, ji nustos egzistuoti“⁷. Gal tokia nuomonė yra pernelyg kategoriška, bet neabejotina, kad estetikos eksperimentinė bazė atlieka ne epizodinį vaidmenį. Ji ne tik

⁶ Фресс П., Пиаже Ж. Экспериментальная психология. — М., 1966, с. 30.

⁷ Huismann D. L'esthétique. — Paris, 1967, p. 123.

patvirtina, bet ir paneigia ne vieną tradicinę estetikos hipotezę. Dar nėra bendros nuomonės, kokią vietą užima eksperimentas. Vieni estetikai įrodinėja, kad eksperimentinė estetika tėra parengiamasis etapas tikslesniems teoriniams apibendrinimams. Kiti neigia tokį tradicionalistinį požiūrį ir linkę eksperimentinę estetiką laikyti atskira, savarankiška disciplina, turinčia mažai bendro su filosofine refleksija. Tokią poziciją užima žinomas prancūzų estetikas R. Fransé, vadovaujantis didelei grupei mokslininkų, kurie tyrinėja psichofiziologinius, psichologinius, psichosocialinius muzikos, tapybos, kino suvokimo, pasirinkimo ir vertinimo dėsningumus; meninių poreikių struktūrą laisvalaikiu; santykį tarp individo savybių ir tapybos ženklų; meninę kūrybą ir jos santykį su suvokimo mechanizmais bei asmenybės savitumu; verbalinių ir neverbalinių procesų sąveiką koduojant vizualinę informaciją; muzikos suvokimą normalių ir lėtesnio vystymosi vaikų grupėse; perceptinę orientaciją ir estetinio suvokimo lygmenis; spontaniško tapybos ir filmų pasirinkimo prigimtį; referentinių sistemų, sąlygojančių estetinį suvokimą ir vertinimą, funkcionavimą; santykį tarp estetišės ir neestetinės preferencijos ir kitus klausimus⁸.

Eksperimentas estetikoje tikriausiai atliks panašų vaidmenį, kaip ir kituose moksluose. Jis, V. Sokolovo teigimu, bus „gera atsvara bendriesiems teoriniams metodams“⁹. Estetikos eksperimentinės bazės plėtojimas ir tyrinimas turi didelių perspektyvų.

Juk negalima tyrinėti, sakysime, meno kūrybos proceso remiantis tokiais pat metodais, kaip tiriant meninio vaizdo struktūrą ar meno kūrinio pasirinkimo principus. Tuo tarpu praktiškai vis dar susiduriame su savotiška metodų eklektika: viename tyrime taikomi ir introspekcinis metodas, ir struktūrinė analizė, ir įvairūs intuityviniai apibendrinimai. Estetikos metodai nesutampa su bendroju dialektiniu metodu. Pastaruoju metu vis didesnę reikšmę įgyja tie tyrimo metodai (informacijos teorijos, semiotikos ir kt.), kurie, atsiradę kitų mokslų sistemoje, turi bendramokslinį statusą ir kurių pritaikomumo sritis nuolat plečiasi.

Siekiant geriau pažinti estetinius ir meno fenomenus, reikia tokių metodų, kurie galėtų atspindėti ir kiekybinius jų ypatumus. Tikslųjų mokslų metodai bei sąvokos šiandien plačiai taikoma menotyroje ir estetikoje. Mat formalūs kiekybiniai santykiai ir dėsningumai, fiksuojami tikslųjų mokslų, būdingi visiems objektyvios tikrovės reiškiniams. Plačiai naudojami struktūriniai ir genetiniai tyrimo metodai padeda formuoti mokslo kalbą. Jie atskleidžia naujus tiriamų objektų istoriškumo ir logiškumo vienovės aspektus, kūrinio struktūros ir reikšmių santykius, estetinio suvokimo socialinius-kultūrinius ypatumus ir kt. Jie leidžia mums abstrahuotis nuo tiriamo objekto kokybinės pusės, žodžiu, duoda dideles gali-

⁸ Žr. *Dufrenne M.* France (informations rassemblées).— *Revue d'esthétique*, 1972, N. 1—2, p. 138.

⁹ *Соколов В. С.* О специфических и неспецифических элементах эстетических исследований. — Теоретические проблемы марксистско-ленинской эстетики. М., 1975, с. 226.

mybes tirti estetines ir menines vertybes tam tikru kiekybinių santykių formalizavimo lygiu.

Kyla klausimas: kas sąlygoja šiuolaikinės estetikos tokį glaudų ryšį su tiksliaisiais mokslais? Nenagrinėdami šio klausimo detaliau, pastebėsime tik tiek, kad šios sąveikos negalima paaiškinti koku nors vienu (net ir labai universaliu) veiksmu. Mokslininkai dėl to esti įvairių nuomonių. Bene labiausiai akcentuoja mokslo bei technikos revoliucijos įtaką, būtinumą sutvarkyti pačios estetikos „instrumentarijų“, jos loginius aspektus, kategorijas, teiginius ir pan. Pagaliau pažymima ir netiesioginė (tiksliau grįžtamoji) įtaka pakitusios estetikos ir meninės veiklos, kurioje vis didesnį vaidmenį įgyja kūrybinis pradas ir intelektinės operacijos, akcentuojamas estetikos metodologinio vaidmens menotyrai ir kritikai aktualumas.

Istoriškai žiūrint, minėti veiksniai pasireiškia labai nevienodai ir netolygiai. Jie iškelia į pirmąjį planą tai vienas, tai kitas estetikos mokslo problemas. Stebint šių veiksmų dinamiką, galima įsitikinti tuo, kokios bergždžios yra atskirų autorių ir mokyklų pastangos sukurti užbaigtą estetikos kategorijų sistemą ir taikyti gyvagai estetikai ir meninei veiklai apriorines normas.

Šiuolaikinėje estetikoje intensyviai panaudojami tikslųjų ir humanitarinių mokslų metodai. Neretai jų adresu pasitaiko nereikalingų ir nepagrįstų kaltinimų, išankstinio nusistatymo, kuris veikiausiai kyla iš inercijos, esą tikslųjų mokslų metodai dar nėra tokie lankstūs, kad pakankamai gerai atspindėtų tiriamų estetinių ir meno fenomenų specifiką. Žinoma, kartais atsiranda perdėtas pomėgis estetiką matematizuoti ir formalizuoti, užmirštant, jog estetikinė struktūra yra sintetinė ir kūrybinė. Tačiau ne trūkumai, kurių esti visur, lemia dalyko esmę. Šiuolaikinė logika liudija: teorijoje visada lieka neformalizuotas likutis, ir kaip tik čia slypi tolesnių mokslo ieškojimų stimulus.

Be to, reikia turėti omenyje dar vieną labai svarbų dalyką: estetikos ir tikslųjų mokslų sąveika itin naudinga estetikos mokslo kalbai, jos terminų, kategorijų sugriežtinimui, kurį galima laikyti pirmine bet kokios mokslo teorijos sąlyga. Iš dalies ji padeda naikinti estetikos terminų, kategorijų daugiareikšmiškumą, kuris neretai sukelia daug neaiškumų ir netikslumų.

Šiek tiek nukrypdami nuo temos, pastebėsime tai, kad mokslų tarpusavio sąveikos pagrindu atsiranda naujos sandūrinės disciplinos. Anksčiau gamtotyros srityje iš tradicinių mokslų integracijos atsirado biochemija ir biofizika, ir jų objektai buvo tiksliau apibrėžti, šiandien mokslo srityje taip pat vyksta panašūs procesai. Paprastai naujos sandūrinės disciplinos skiriasi nuo tradicinių savo objektu, metodais ir tikslais. V. Sokolovo, A. Leontjevo, J. Lotmano ir kt. manymu, iš estetikos sąveikos su lingvistika gali atsirasti „lingvoestetika“, iš estetikos ir psichologijos sąveikos — „psichoestetika“, iš estetikos ir kibernetikos sąveikos — „meno teksto kibernetika“. Sunku pasakyti, kiek teisingos šios prognozės, bet jos turi teisę egzistuoti.

Pastarąjį dešimtmetį paplito estetikos objekto matematiniai, psichologiniai, loginiai ir kt. interpretavimo būdai. Estetikos teiginiai, metodai tyrinėjami ir aprašomi kitų disciplinų kalbomis. Nors šios kalbos neturi tikslo sukurti naujų estetinių objektų modelių, bet jų reikšmė vis didėja, ypač estetikai linkstant į savarankišką mokslą. Todėl svarbu nubrėžti šios tendencijos tyrimų kryptis, išskirti klausimus, kurie susiję su estetikos mokslo specifika, jos vieta ir funkcijomis šiuolaikinio pažinimo srityje. Kitaip sakant, būtinai reikia tyrinėti tai, kaip estetika atitinka bendras mokslinio mąstymo ir logikos taisykles, kaip istoriškai kinta jos objektas, kaip sąveikauja bendrieji ir specialieji metodai ir kt. Šie klausimai pas mus kol kas mažai nagrinėjami, dažniausiai apsiribojama intuityviais apibendrinimais. Gal taip esti iš tradicijos, kai į estetiką žiūrima tik kaip į filosofijos sudedamąją dalį?

Argi neparadoksalu, kai darant solidžius tyrimus, taip pat įvairiuose vadovėliuose, kur aprėpiama daug klausimų, panaši problematika apeinama arba nejučiomis sudaromas vaizdas, kad ji nuobodoka ir neverta ypatingo dėmesio. Toks nusistatymas nėra atsitiktinis. Jis turi ir objektyvių priežasčių. Bene svarbiausia iš jų yra ta, kad aprašyti ir klasifikuoti metodus reikia metakalba.

Kadangi estetika pamažėl darosi savarankiška mokslinio pažinimo sritimi ir vyksta aktyvus jos diferenciacijavimosi bei integravimosi su kitais mokslais procesas, todėl reikia išskirti metodologines estetikos istorijos ir teorijos problemas kaip tam tikrą tyrimo objektą. Pradėjus dažniau interpretuoti tradicinę estetikos objektą tiksliausių mokslų terminais, būtinai reikia apibendrinti šiuos procesus. Juk palengva išsiskiria estetikos teorijos lygmuo, kuris gali būti formalizuojamas, aprašomas kitų mokslų kalbomis tiksliau, vienareikšmiškiau, negu operuojant tradicinėmis bendromis filosofijos kategorijomis. Kol kas sunku nustatyti kiekybinių metodų taikymo ribas, tačiau jos tikriausiai priklauso nuo metodų universalumo laipsnio ir jų galėjimo išreikšti tiriamojo objekto savitumą. Tai turi didelę reikšmę estetinės ir meninės kūrybos praktikai, pagaliau estetikos įtakai meno istorijai, kritikai.

Taikant specialiųjų mokslų metodus estetikoje, reikia, jog kai kurios tradicinės estetikos kategorijos būtų išverstos į tų mokslų kalbas. Vieno mokslo kategorijų, o kartu ir problematikos perkodavimas į kito mokslo kalbą būna reikšmingas daugeliu požiūrių. Mokslų sąveikos dėka tikslesnis darosi pažintinių kategorijų turinys. Atsiranda daugiau galimybių patikrinti estetikos korektiškumą, jos teiginių ir išvadų teisingumą. Drauge geriau galima patikrinti ir specialiųjų mokslų teiginius bei išvadas, mokslų, kurie tiria estetinių objektų subestetinius aspektus, formuluoja tuos teiginius ir išvadas savo kalba. Juk, sakysime, klausimus, susijusius su atitinkamais žmogaus sugebėjimais ir talentais, „vizualiniu“ mąstymu, vaizduotės ir fantazijos prigimtimi ir t. t., nagrinėja psichologija. Ji neretai operuoja estetinės ir meninės veiklos duomenimis, atskleidama naujas šių reiškinių puses. Nėra abejonės, kad tikslesnė estetikos kalba gali daug padėti psichologijai.

Estetikos teiginių perkodavimas į kitų mokslų kalbas daro juos specializuotus ir konvencinius. Toks perkodavimas yra estetikos ryšio su kitais mokslais gyvybinis kanalas. Estetikos ir kitų mokslų sąvokų ekvivalentiškumas labai svarbus tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriu. Tačiau reikia pažymėti ir tai, kad praktiškai pasitaiko, jog mechanškai perkoduojami tradiciniai estetikos terminai, o tai ne tik nepaveda spręsti aktualių jos problemų, bet netgi dirbtinai jas komplikuoja. Gal dėl to atsiranda nepasitikėjimas estetikos eksperimentiniais duomenimis ir jos sąveika su tiksliaisiais mokslais. Teisingai yra pastebėjęs M. Ovsianikovas, kad estetikos formalizavimo tendencijų plotmėje netikslinga per griežtai atriboti vadinamųjų „tradicinių“ ir „šiuolaikinių“ metodų, jų priešpriešinti¹⁰. Reikia gilinti estetikos metodologinę problematiką, neužmirštant, kad genetinė analizė tiesiogiai susijusi su logine, nes dvasinių reiškinių neįmanoma suprasti izoliavus juos nuo istorijos.

¹⁰ Овсянников М. Ф. Основные направления научных исследований и задачи преподавания эстетики в вузах.— Теоретические проблемы марксистско-ленинской эстетики, с. 35.